

Virgil Nistru ȚIGĂNUȘ*

SIMBOLISM COSMOLOGIC. PATRIA ÎN OPERA LUI B.P. HAȘDEU

**COSMOLOGICAL SYMBOLISM. THE COUNTRY IN THE WORKS OF
BOGDAN PETRICEICU HAȘDEU**

- Abstract -

The project of an „Opera Omnia” of Bogdan Petriceicu Hașdeu, the Romanian scholar of international reputation, was demanded by the special importance of his life, dedicated to assimilating and promoting the Ethos of the perennial values (historical, social and religious). He belonged to a generation that influenced the consciousness enlightened by „structure of the Whole”, whether it was the whole of history, of culture, of spirituality or of the entire existence.

The article reveals the encyclopedical personality of Bogdan Petriceicu Hașdeu, formed in the Eastern cultural space, as a synthesis of a Modernity whose major characteristic was the feeling of national permanence (standing as an example to the future generations).

Keywords: cosmological symbolism, the structure of the Whole, symphonic eloquence.

La Centenarul României Reîntregite

Motto:

„O, da, această limbă ce sună românește
Căci apa murmurândă în cuibul din izvor
E tot aceeași apă ș-atunci când rățăcește
Ducând în depărtare al Țării sale dor.” („Severin”)¹

* Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați.

¹ Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Scrieri literare*, postfață și bibliografie de P. Cornea, Ed. Minerva, 1989 (trimitere la opera poetică-în această ediție).

Ascultăm cadența, parcă mai grăbită, a Mașinii Timpului la o depărtare de 180 de ani de la ivirea în lume a lui Bogdan Patriceicu Hașdeu, autorul acestor versuri, cel ce a sporit numărul neobosiților slujitori ai Patriei de Pământ cu ascultarea profetică a Patriei din Ceruri. Lumina „ce în lume a revărsat-o” are unduirea gândirii eminesciene reflectate în „anticismul limbii”:

„Eu din Români îmi trag sorgintea
C-o sfântă dragoste-i iubesc
Și pentru tot ce-i românesc
oricând, și brațele și mintea
și sufletul mi le jertfesc.” („Sunt Român”)

Bogdan Patriceicu Hașdeu s-a format într-o perioadă astrală a culturii naționale, în care etosul valorilor perene (istorice, religioase, sociale) a influențat conștiința pătrunzătoare a unei generații iluminate. Astfel se motivează vastitatea enciclopedică a operei lui Hașdeu, cu virtuțile și antinomiile ei. Interpretarea hermeneutică a acestor forme de gândire și de limbaj îmbogățește, credem, sensurile de adâncime, generatoare de creativitate. Dintru început menționăm că, nu rareori, contemporaneitatea prezintă simptome de autism cultural (Nu întâmplător am folosit timpul prezent al predicatului). Inspirați de un cunoscut termen hegelian, confirmăm faptul că Hașdeu a constituit un edificiu al spiritului național fiind interesat de „structura întregului”². Astfel, întregul istoriei românilor de pretutindeni se identifică temeinic cu întregul Patriei (agresată de felurile paradigme ... imperiale).

Un întreg esențial îl explică pe Hașdeu în „mirabila sa călătorie”, un pelerinaj al spiritului juvenil înzestrat cu voința responsabilă de a reconstrui și a valoriza fenomenala lume românească - un prototip de rezonanță al ispititoare Europe. Feciorul eminentului profesor Alexandru Hâjdău, un adolescent bucovinean, a conturat „harta” destinului său - având ca reper Cristineștii septentrionali. A ajuns la Iași, în „Florența” României, după stagii liceale (la Chișinău), universitare (la Harkev) și cazone (în mereu surprinzătoarea Crimeea). A venit acasă pășind nu pe „un pod de flori”, ci pe întinsul curatului său suflet.

Judecător la Cahul în febra dezbaterilor unioniste, a fost demis de „autonomul” Vogoride. În replică, tânărul Bogdan a editat un săptămânal pe frontispiciul căruia vegheau cele patru silabe ale dăinuirii noastre: România. Mai multe mii de volume ale Hâjdeilor s-au încredințat Bibliotecii Universitare din Iași. Conștient, ca și alți români în căutare de sine, potrivnici nepăsării și mărginirii în secularul „proces între apăsați și apăsaători” (într-o epocă „în care spiritul de partidă a prefăcut cestiunile de stat în lupte de indivizi, când sublimul rol al revoluției al

² G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*, Ed. Albatros, p.33.

căreia scop e înnoirea instituțiilor s-a coborât (...) monopolizând patriotismul”³, de necesitatea unui model moral, Bogdan Patriceicu Hașdeu a decis: „Vom apăra românismul punându-l mai presus de orice alte considerațiuni.”

Filologul semnala astfel un exemplu de metalimbaj: românismul semnifica o dimensiune istică dar și o sălășluire spirituală, un postulat: „Nimănui nu-i va fi iertat a încălca pământul României”, nota autorul *Cuventelor den bătrâni* după Congresul de la Paris din 1856.

Osmoza dintre temeinicia studiului, sensibilitatea vaticinară și deschiderea bine cumpănită spre noile orientări europene explică idealul creator al lui Hașdeu. Unitatea spirituală a românilor de pretutindeni a reprezentat matricea unui înălțător proiect de conștiință.

„Ați fost voi oare la Abrud? / Acolo-s munții o comoară” („Adevărul”). Întrebarea nu avea conotații turistice. Din România ideală nu putea lipsi Ardealul martiric. Cu Iulia (Falicu) din Roșia Abrudului a Munților Apuseni și-a întemeiat o familie moldoveană din Cristinești. El este unul dintre fondatorii Societății „Transilvania” pentru „răspândirea culturii naționale”. Cu îndemânarea diecilor din alte veacuri, Hașdeu va „șterge colbul de pe cronici”. A venerat deopotrivă fervoarea romantică și liniștea clasică la București, într-o prestigioasă colaborare cu Alexandru Odobescu. Are „mandat” să studieze documente referitoare la români în Serbia, la Belgrad (unde a interpretat un fragment din „Pravila” voievodului Matei Basarab), la Budapesta (care deținea un valoros manuscris pentru români, „Anonymos Lugshiensis”). Numele său e prezent la Krakovia, Lemberg, Genova, Florenza, Paris, Sankt Petersburg, adică în „crucișul și în curmezișul” legendarului, creștinului - dintru obârșii - continent, pe care Bogdan Patriceicu Hașdeu l-a abordat ca pe o Bibliotecă a adevărului în „umbra Crucii”, susținută de geometria sensibilă a „Columnei lui Traian”. Acestui „regat” al umanității creatoare Hașdeu i-a sporit prestigiul prin opere cardinale: *Istoria critică a Românilor* (I, 1873), *Cuvente den batrâni* (I-III, 1878-1881 – o constelație de simboluri ale căror semnificații și-au pus amprenta pe herbul neamului nostru), *Etymologicum Magnum Romaniae* (I-IV, 1886-1898 – o sinteză a înțelepciunii în labirintul babilonic, tezaur străbun, călăuză pentru „ființa dinlăuntru”. „Două-trei cuvinte dintr-o limbă, spunea Profesorul de la Universitatea bucureșteană, pot restaura o istorie națională”), opera literară, studiile de folclor cu acea elocință simfonică a pădurilor: „Frunzele șoptesc / Stelele sclipesc / Și-n cale s-opresc / ... / Gios, la trunchiul bradului / Crește floarea fagului / Ea de soare se ferește / și de umbră se lipește...”⁴

³ B.P. Hașdeu, „Comentariul asupra titlului domnilor români” în *Scieri istorice*, vol. I, ed. îngrijită, prefață și bibliografie de A. Sacerdețeanu, Ed. Albatros, 1973, p.170.

⁴ Idem, „Frunză verde. O pagină pentru istoria literaturii române” în *Studii de folclor*, ediție îngrijită și note de N.Bot, prefață de Ovidiu Bârlea, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, pp.37-55.

Basmul („oglină a realității visului”) este, pentru români, „cel mai bogat izvor de credințe sau noțiuni mitologice și date lingvistice”, sublinia acest patriarh al culturii românilor, care aprecia, în termeni eminescieni, „adevărata cugetare ca fond” și „adevărata artă - ca formă”⁵. Cu această rară înzestrare, răspunzând unei chemări lăuntrice, el și-a asumat cu dreaptă măsură canessa poeziei, care nu a fost nici „recreație”, nici „gimnastică a condeului”, așa cum au apreciat autoritar unii istorici literari. Dimpotrivă, fiorul liric influențează celelalte registre ale discursului său, începând cu *Fragmentele autobiografice* (unde, pe cărările scrisului, ploaia de teamă pare să anime biblic „un trunchi tăiat”).

„Aș fi vrut să mă prefac în raza de soare care în acel moment cădea pe câmpiile Moldovei mele iubite”, scria Bogdan⁶. Metamorfoza se amână pentru că aripile largi ale păsărilor îi dezvăluie întregul patriei: „Carpații cu cele mai felurite lanțuri și vârfuri; la sud-Dunărea ... care face vârtejuri sau bolborosește la gura ei sau se rostogolește într-o lavă liniștită. Pe întinderea dintre aceste hotare șerpuiesc fluvii, râuri, se înalță coline și văi, se întind păduri și pășuni; albastrul apei se contopește cu verdeța de smaragd...”⁷

Precum părinții înzestrați cu darul înaintea-vederii, Hașdeu are revelația poporului roman ca păstrător al simbolismului cosmic: muntele („Suum Dacis montem”, spune poetul Statii) e locașul sacru, popasul de piatră pe căile Cerului. Codrul e un sălaș majestuos al vieții fără de moarte. Moșteniți de la străromâni, bradul și stejarul sunt străjerii pădurilor și ai neamului. (Într-o neezitantă paranteză ne întrebăm: de ce tocmai codrii seculari sunt sfâșiați de unii contemporani?) Scria Hașdeu: „invaziile hunice, avarice și slavice de prin secolii ai creștinismului, deși revărsate pretutindeni pe câmpie, totuși nu se întâlneau nicăieri cu străbunii noștri”⁸. Pentru „muza noastră poporană”, demnitatea brazilor, îndelunga răbdare a stejarilor, „agerul șoim” (fratele neamului român și prinț solar peste moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni) au devenit simboluri providențiale.

Iată de ce, pentru „Adevăratul poet” „sunt clipe când văpaia cea sublimă / se urcă strălucind”. Aceasta este dovada „cugetărilor lui Dumnezeu”. De la arhetipul simbolurilor necuprinderii („În jos zâmbește Cerul / pământul plânge-n sus...”) – la asumarea dramatică a canonului ființial, Bogdan Patriceicu Hașdeu configurează un univers afectiv – etosul celor „mulți ca stelele din cer”. Pentru ei, „Țara se deșteaptă voioasă, zâmbitoare /.../ de raze-nconjurată / scâldându-se-n Lumină...”

⁵ Idem, „Eminescu” în vol. *Eminescu, poetul național*, I, Antologie, introd., note și comentarii de Gh. Ciompec, Ed. Eminescu, 1983, p.83.

⁶ Idem, „Fragmente autobiografice” în vol. *Duduca Mamuca*, ediție îngrijită, prefată, note și glosar de I. Șeuleanu, Ed. Dacia, 1973, p.82.

⁷ Ibidem, p.94.

⁸ Idem, *Studii de floclor*, Ed. cit., p.52.

În drama *Răzvan Vodă* se configura triada apoteotică a României „...Le văzui acele locuri și din văz le sărutai / Țara-mi ,unde însuși iadul parcă se prefăcea-n rai”⁹. Un Rai al Unirii, înveșnicită în cununa țărilor române, pecetluită cu aceleași temeuri după mai bine de un deceniu de la petrecerea unuia dintre arhitecții ei spirituali. Dar, lui Hașdeu, „geniu de o înspăimântătoare vastitate”, cum îl caracterizează Mircea Eliade, i-a fost dat să urmeze ca un martir, „suișul cel fără de apus” („Dumnezeu”). Ondulația Luminii celei Neapropiate l-a învăluit, până la margini („până la cele din urmă hotare”- zice Lucian Blaga).¹⁰

Credința în nemurirea sufletului apropie lumea văzută (și de multe ori – plânsă) de lumea visată. Astfel s-a apropiat de orizonturile timpului Bogdan Patriceicu Hașdeu. Realitatea scriiturii – semne și trepte spre Dumnezeire - ca în frescele de la Mănăstirea Sucevița – conturează un tablou cosmic. „Dumnezeu. Nemurire. Destăinuire”, „astfel gândesc”, mărturisea senectul Bogdan în fața naosului unde a așezat ultima sa carte: *Sic cogite*. Să-i citim cu grijă acel răscolitor epilog. Gândirea părintelui care și-a pierdut, neașteptat, unicul copil nu s-a rătăcit, cum au crezut unii. Ar fi voit, prin cântecul său adus eternității - o pavană -, să ridice pământul de pe mormânt în zarea cea fără sfârșit. Aceasta nu a fost alchimie, meșteșugire păgână ci rugăciune și strigăt de părinte către „trupul sufletesc” (cum spune Apostolul Pavel în I Corinteni, 14:41,76) pentru că „cea mai supremă lege e legea de-a iubi.”

A iubi cu dragoste milostivă , înlăcrimata Țară, Neamul, Copiii și neuitând să rostești, ca Psalmul 42:3: „Doamne, trimite Lumina Ta!”

⁹ Idem, *Răzvan și Vidra*, Prefață, note și bibliografie de Antoneta Macovei, Ed. Albatros, 1979.

¹⁰ Virgil Nistru Țigănuș, „Relevanțe sapiențiale” în *Cronos. Poiesis. Hermeneutică și valoare poetică în literatura română a secolului al XIX-lea*, Ed. Alma, 1995, p.74 (teza de Doctorat).